

Marcin Krawczyński
AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I SPORTU W GDAŃSKU

KOMUNIKACJA W DYNAMICE GRUPY SPORTOWEJ NA PRZYKŁADZIE ZESPOŁU PIŁKI NOŻNEJ

ABSTRACT

Communication in sport group dynamics based on the example of a soccer team

This paper contributes to the discussion on aspects of communication in sports group functioning based on the sports group dynamics model developed by a Canadian researcher Albert V. Carron. This author points out some deficiencies in the to-date research and outlines the possibilities for further research. The study is strictly theoretical. Numerous investigations we can come across in the scientific literature, both Polish-language and English-language, does not cover the whole spectrum of issues regarding communication in a sports group, and particularly in terms of its dynamics. In research on these issues, one should take into consideration both the specificity of a group (type of sports discipline), as well as age and gender of persons who are subjects of research, their position on the football pitch and their status within their group.

Key words: team games, group dynamics, communication

Gry zespołowe, w tym szczególnie piłka nożna, to najbardziej popularne dyscypliny sportowe XX i początku XXI w. Dla przykładu, według danych TNS OBOP finałowy mecz EURO 2008 pomiędzy Hiszpanią a Niemcami oglądany był w Polsce przez 8,3 mln widzów (około 74% wszystkich widzów mających w tym czasie włączony telewizor). W szczytowym momencie transmisji, o godzinie 22:36, stację Polsat oglądało 9,7 mln Polaków. W Hiszpanii natomiast, według badań telemetrycznych Barlovento Communication, padł rekord oglądalności w meczu półfinałowym Hiszpania–Włochy. Zwycięski strzał Cesca Fábregasa o godz. 23.21 oglądało 16 mln 225 tys. Hiszpanów (81,5% rynku, przy 46 600 tys. mieszkańców).

Takie powszechne zainteresowanie grami zespołowymi nie przekłada się jednak na liczbę prac naukowo-badawczych zajmujących się tym zagadnieniem, zwłaszcza w aspekcie komunikacji interpersonalnej. Tylko nieliczni autorzy polscy i zagraniczni podejmowali próby opisu zespołowych gier sportowych w kontekście komunikacyjnym [por. 1–7].

Niniejsza praca włącza się do dyskusji nad komunikacyjnymi aspektami funkcjonowania grupy sportowej, za podstawę przyjmując model dynamiki grupy sportowej opisany przez kanadyjskiego badacza Alberta V. Carrona i jego zespół [8].

Grupa sportowa jako specyficzny rodzaj małej grupy społecznej odzwierciedla istotne cechy sportu jako zjawiska typowo psychospołecznego. Psychospołeczny sens sportu uwidacznia się w mnogości jego przejawów, albowiem sport to współzawodnictwo, rywalizacja między jednostkami i grupami. Jak pisze Ulatowski, sport „[...] sięga swymi korzeniami biologicznych potrzeb człowieka, a jednocześnie będąc elementem kultury społeczeństw, łączy przeszłość z teraźniejszością, przełamuje bariery klasowe i narodowe, stymuluje, ale i rozładowuje napięcia społeczne i polityczne. [...] po pierwsze – sport współczesny należy ujmować jako względną całość, stanowiącą specyficzne i ważne zjawisko we współczesnym społeczeństwie i jego kulturze; po drugie – nieodzowne jest dostrzeganie i uznawanie wewnętrznego zróżnicowania sportu. Co innego bowiem stanowi sport młodo-

cianych (szkolny) jako środek, czy jak kto woli, metoda wychowania młodego pokolenia, co innego zaś rekreacja ruchowa (sport masowy) jako czynnik podtrzymywania zdrowia i sprawności fizycznej osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym; co innego rehabilitacja ruchowa (sport inwalidów) jako czynnik przywracania zdrowia i sprawności fizycznej, a co innego wreszcie sport wyczynowy (wysoko kwalifikowany) jako czynnik wskazujący na nieograniczone możliwości psychofizyczne człowieka w zakresie specyficznej sprawności fizycznej” [9, s. 9].

Jednocześnie sport aktywizuje uczestnictwo widzów, publiczną ocenę wyników (np. za pośrednictwem mass mediów), zdecydowane dążenie do sukcesu i nagrody, uznanej i aprobowanej przez kontekst społeczny człowieka. Ze sportem organicznie związane są nie tylko idee rywalizacji między jednostkami, ale również stosunki interpersonalne stające się jego istotą, podobnie jak różnego rodzaju zachowanie grup sportowych, konflikty wewnątrz grup i między grupami sportowymi, wreszcie udział wielkich zbiorowisk ludzi uczestniczących pośrednio i bezpośrednio w wydarzeniu sportowym [por. 10].

Obszar wiedzy zwany psychologią sportu interpretuje sportowca jako pojedynczego osobnika, opisując różne jego charakterystyki psychologiczne [por. 1]. Nie oznacza to wszakże, że nie bierze pod uwagę jego społecznych uwarunkowań. Czyni to jednak, akcentując przede wszystkim jednostkowe mechanizmy psychiczne. Psychologia społeczna sportu natomiast w obszarze swych zainteresowań badawczych lokalizuje kwestie wpływu społecznego na zachowanie i osobowość sportowca, społeczną charakterystykę grup sportowych, stosunki między osobnikami danej grupy, stosunki międzygrupowe, a także problemy widowiska sportowego i kibicowania [8, 10].

Mówiąc o społecznym charakterze grupy sportowej, pozostajemy w kręgu zjawisk psychospołecznych, a najbardziej adekwatną dziedziną wiedzy, która jest w stanie kompetentnie zanalizować specyficzność grupy sportowej, jest psychologia społeczna sportu, będąca jednym z działów teorii sportu [2]. Uzasadniają to wystarczająco obszary,

w których psychologia społeczna sportu może być rozpatrywana z następujących punktów widzenia: „[...] po pierwsze – z punktu widzenia stosunków powstających w grupie sportowej, między poszczególnymi zawodnikami, między sportowcami a publicznością. Biorąc pod uwagę te zależności studiować można psychologiczną specyfikę zjawiska sportowego. Trzeba przy tym mieć na uwadze jej zróżnicowanie zależne od rodzaju sportu, od dyscypliny i konkurencji sportowej, reguł, które nią rządzą, napięć, do których prowadzi. Po drugie – psychologia społeczna sportu może zajmować się zmianami wprowadzonymi przez sport do stosunków międzyludzkich, w krótszej i dłuższej perspektywie czasu. Można śledzić dynamikę powstawania, rozwoju i wygaszania zainteresowań i postaw sportowych, powstawania i zanikania grup sportowych, uzależniania ich egzystencji od rodzaju przywództwa, od zmiennych losów grupowych, od sukcesu i porażki. Po trzecie – przy bardziej wydłużonej perspektywie czasu wejdą także w rachubę studia nad wychowawczymi aspektami działalności sportowej, procesem socjalizacji, który się dokonuje dzięki sportowi, a także psycho-terapeutyczną rolą sportu oraz warunkami, w których może stać się zjawiskiem patologicznym” [10, s. 11].

Jak więc można zauważyć, jednym z istotniejszych obszarów zainteresowań społecznej psychologii sportu jest problematyka grupy sportowej. Grupa sportowa winna być traktowana jako zespół, w którym dochodzi do częstych bezpośrednich kontaktów między ludźmi, przy czym każdy członek zespołu podczas jednego lub kilku spotkań odbiera bezpośrednie bodźce od każdej z pozostałych osób. Przez pojęcie „grupa sportowa” rozumiemy się więc „[...] na ogół dwie lub więcej osób, które ze sobą współdziałają, mają pewne wspólne symbole, na przykład nazwę zespołu, zajmują się działalnością o charakterze agonistycznym, opartą na określonych regułach i wymagających wysiłku fizycznego” [10, s. 56].

Jeden z czołowych psychologów sportu zajmujący się problematyką grup sportowych, cytowany już wcześniej Carron, określa zespół sportowy jako specjalny typ grupy

[8, 11, 12]. Uważa ponadto, że nie jest możliwe proste przeniesienie ogólnych teorii grup społecznych i ich zastosowanie przy uwzględnieniu tylko kontekstu sportowego. Dlatego nieodzowne okazało się stworzenie odrębnej definicji grupy sportowej, co zresztą zgodne jest z poglądami Malczewskiego, które wcześniej zaprezentowałem. Carron definiuje zespół sportowy jako „[...] zbiór jednostek, które posiadają zbiorową tożsamość, mają wspólne cele i przedmioty, dzielą wspólny los, rozwijają ustrukturalizowany wzór interakcji i typów komunikacji, okazują personalne i zadaniowe współdziałanie, odwzajemniają interpersonalną atrakcyjność oraz uważają siebie za grupę” [12, s. 44].

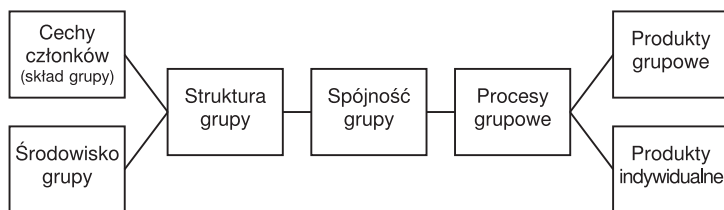
W definicji Carrona warto podkreślić te elementy, które nie w pełni znalazły miejsce we wcześniej omawianych stanowiskach, a więc kwestie wspólnego dzielenia losu oraz świadomości bycia grupą. Wiadomo przecież, że we współczesnym sporcie zawodnicy i trenerzy spędzają ze sobą wiele godzin i dni w roku w trakcie licznych wyjazdów, zgrupowań, treningów itp. Ocena efektów wspólnej pracy jest uogólniana w postaci wyniku zespołowego i dalej przekładana na gratyfikacje, stąd m.in. mowa o dzieleniu wspólnego losu. Natomiast świadomość bycia grupą to nie tylko posiadanie odrębnej nazwy i emblematów klubowych, ale złożony proces budowania więzi i odrębności wewnątrzgrupowej, budowanie zespołu.

Na gruncie polskiej teorii sportu Naglak bezpośrednio charakteryzuje zespół sportowy – jest to „[...] całość zorganizowana do współdziałania, składająca się z jednostek będących jej elementami. Działanie zespołowe wielu elementów ma umożliwić osiągnięcie sportowe będące efektem ich współdziałania. Podstawowym warunkiem sprawnego funkcjonowania zespołu sportowego jest jasność celu, który zamierza się

osiągnąć. Cele zespołu mają z reguły charakter opisowy (osiągnięcie tytułu mistrza, zdobycie nagrody etc.), a świadczenie ukierunkowania członków zespołu konkretnej gry sportowej na dany cel powoduje, że staje się on grupą formalną. Można zatem przyjąć, że zespół stanowi całość zorganizowaną o charakterze jakościowym. W zespole istnieje podział zadań na poszczególnych członków. Zespół to zbiorowość składająca się z decydentów, doradców, koordynatorów i wykonawców, pomiędzy którymi występuje bezpośrednio zorganizowane działanie. Charakterystyczne dla zespołu jest nieustanne dążenie do uzupełnienia swego składu (szczególnie wykonawców – graczy) w celu sprawniejszego osiągania zamierzeń sportowych. Z tych powodów zespół sportowy nie ulega stagnacji” [13, s. 7; por. także 14, 15]. Przytoczony opis zespołu sportowego jest zgodny – jak się wydaje, mimo że nie odnosi się do terminu „grupa” – z przytoczonym wcześniej stanowiskiem Carrona, traktującym zespół sportowy jako specjalny rodzaj grupy społecznej.

Jak do tej pory, w literaturze przedmiotu najbardziej kompleksowe ujęcie charakteryzujące elementy grupy sportowej przedstawił Carron [11]. Autor ten podsumował dotychczasowy dorobek badawczy i zaprezentował linearny model będący konceptualną ramą badania zespołu sportowego jako grupy (model Carrona ilustruje ryc. 1).

Na wejściu modelu umiejscowiona jest identyfikacja członków (kompozycja – skład grupy, charakterystyka społeczna, psychologiczna oraz fizyczna) oraz identyfikacja środowiska grupy (natura zadań grupowych, wielkość grupy i jej terytorium). Dalsze elementy modelu dotyczą struktury grupy (pozycje, role, status członków, normy grupowe i przywództwo), spójność grupy (jedność grupy) oraz procesów grupowych (motywacja, interakcja i komunikacja, podejmowa-

Ryc. 1. Model Carrona do badania zespołu sportowego jako grupy [11, s. 10]

nie decyzji, kooperacja i współzawodnictwo w grupie). Końcowymi etapami modelu są konsekwencje grupowe (sukces grupowy, wzrost morale itp.).

Zespoły sportowe w grach zespołowych są w większości grupami formalnymi, mającymi sprecyzowane normy i określony regulamin działań. W zespołach tych występują interakcje między członkami, czyli – jak określa to Domachowski – „system wzajemnych zależności, przebiegających według zasady sprzężenia zwrotnego” [16, s. 102]. Owe wzajemne zależności charakteryzują każdą sytuację, w której: „[...] a) reakcje jednego z członków interakcji stają się bodźcami dla reakcji innego lub innych członków tej interakcji (ujęcie behawiorystyczne); b) kształtowanie znaczenia informacji jest procesem, którego wynik stanowi konsekwencję znaczenia (lub znaczeń) tej informacji, jakim dysponują przekazujący je sobie partnerzy (konceptje poznawcze); c) podobnie jest to interpretowane w ramach symbolicznego interakcjonizmu w odniesieniu do symboli, którymi posługują się partnerzy w interakcji. Można powiedzieć, że w przypadku interakcji wszystkie te rodzaje zależności występują jednocześnie, choć z różnym natężeniem” [16, s. 103]. Podstawową rolę w interakcji pełni zatem wymiana informacji. A „[...] podejmowana w określonym kontekście wymiana werbalnych, wokalnych i niewerbalnych sygnałów dla osiągnięcia lepszego poziomu współdziałania” [17, s. 71] to komunikowanie interpersonalne.

Obydwa procesy – interakcje i komunikacja (komunikowanie się) – są nieodłącznymi atrybutami grup i nierzadko się zespala (interakcja komunikacyjna). Procesy te zależą w dużym stopniu od statycznych właściwości członków tworzących grupę (wiek, płeć, religia, kultura, poziom wykształcenia) oraz ich właściwości dynamicznych (postawy, przekonania i wartości). Mówimy wtedy o grupach hetero- lub homogenicznych [por. 11]. We współczesnym sporcie wysoko kwalifikowanym mamy do czynienia z grupami heterogenicznymi, w których zespoły budują zawodnicy posiadający różne doświadczenie profesjonalne i społeczne, często pochodzący z różnych krajów, a więc bardzo różniący się w zakresie właściwości

statycznych i dynamicznych, a także kulturowych.

Przebieg procesów interakcji i komunikacji może również zależeć od struktury grupy, kwestii przewodzenia oraz wielkości grupy. W sytuacjach, w których występuje dominujący przywódca, komunikacja w grupie przybiera charakter komunikacji jednokierunkowej, czyli wydawania poleceń, nienaliczenia się z opinią pozostałych członków grupy. W sporcie zwraca się uwagę na rolę demokratycznych zachowań przywódcy, zachowań, które umożliwiają partycypację w podejmowaniu decyzji [18]. Jeśli zaś wielkość grupy wzrasta ponad miarę, prowadzi to do wielu trudności dla wszystkich członków w zakresie interakcji i komunikacji.

W sytuacjach na boisku ważnym czynnikiem zakłócającym przebieg interakcji mogą być także szumy zarówno zewnętrzne (hałas, warunki meteorologiczne itp.), jak i wewnętrzne (stan psychofizyczny zawodnika).

Kolejna kwestia to problemy komunikacji werbalnej i niewerbalnej. Zawodnicy na boisku najczęściej korzystają z komunikatów słownych, jednak – jak zauważa Rigauer [19] – na boisku pojawiają się także komunikaty niewerbalne. Są nimi sekwencje ruchów ciała i postawy gracza, które przejawiają się pozycją gracza ukierunkowaną przestrzennie, ustawieniem ciała lub jego części, gestykulacją, sposobem wykonywania czynności ruchowej (biegłością techniczną), wbiegnięciem na pozycję itp. Wysokie umiejętności techniczno-taktyczne gracza oraz duże doświadczenie pozwalają mu na pełne wykorzystanie takich sygnałów w podejmowaniu decyzji.

Literatura dotycząca problemów komunikacji w badaniach zespołów sportowych jest zadziwiająco niska. Komunikacja w zespołowych grach sportowych jest sprawą pierwszoplanową, bo stanowi podstawę do rozpatrywania całej dynamiki grupowej, w związku z tym zdziwienie budzi to, że w literaturze rzadko pojawiają się hasła określające literalnie komunikację. Jednocześnie komunikacja jest formą interakcji, która przez specjalizacyjność i hermetyczność wiedzy (pragmalingwistyka) w takiej postaci rzadko bywa przedmiotem studiów

z zakresu teorii sportu. Z tego powodu autorzy chętniej opisują interakcję i komunikację, korzystając z zamiennych, pokrewnych lub bliskoznacznych określeń, odwołując się przede wszystkim do charakterystyk spójności grupowej, rzadziej do stosunków międzyosobniczych itp. [20].

Zaprezentowany przegląd literatury dotyczącej psychospołecznych charakterystyk zespołu sportowego jako grupy społecznej w kontekście problemów komunikacji nie uwzględnia jeszcze specyfiki związanej z poszczególnymi okresami przygotowania zawodników do startu, tj. okresu przygotowawczego (np. wielodniowe zgrupowania treningowe), bezpośredniego przygotowania do startu (np. wyjazd na mecz czy turniej) oraz okresu startowego (dzień rozgrywania spotkania). Zagadnienia te wymagają wciąż dalszych wyjaśnień badawczych [21].

Poszerzenia studiów wymagają także kwestie komunikacji i ról poszczególnych członków grupy sportowej, np. trenera głównego, trenerów asystentów, zawodników (bramkarza, obrońców, pomocników i napastników oraz zawodników rezerwowych) oraz osób współpracujących w procesie doskonalenia mistrzostwa sportowego, tj. psychologa, fizjologa, specjalisty odnowy biologicznej i innych [22–24].

Przedstawiona próba wyjaśnienia katalogowego ujęcia interakcji i komunikacji w badaniach sportowych swym ubóstwem ilościowym nie przesądza o ważności omawianych kwestii. Konieczne wydaje się poszerzenie i kontynuowanie badań nad komunikowaniem w zespołowych grach sportowych w przyszłości, co będzie z korzyścią zarówno dla teorii sportu, jak i teorii komunikacji.

BIBLIOGRAFIA

[1] Gracz J., Sankowski T., Psychologia działalności sportowej, AWF, Poznań 2007. [2] Krawczyński M., Grupowe decyzje taktyczne w zespołowych grach sportowych: perspektywa paradygmatu wpływów (na przykładzie piłki nożnej), AWF, Gdańsk 1999. [3] LaVoi N.M., Interpersonal communication and conflict in the coach-athlete relationship, [w:] Jowell S., Lavallee D. (red.), Social psychology in sport, Human Kinetics, Cham-

paign 2007, 29–40. [4] Vealey R.S., Coaching for the inner edge, Fitness Information Technology, Morgantown 2005. [5] Weinberg R.S., Gould D., Foundations of sport and exercise psychology, Human Kinetics, Champaign 2011. [6] Wlazło E., Diagnostyka ustosunkowań interpersonalnych w wychowaniu fizycznym i sporcie, AWF, Wrocław 1999. [7] Wlazło E. (red.), Psychologia grupy sportowej, AWF, Wrocław 2003. [8] Carron A.V., Hausenblas H.A., Eys M.A., Group dynamics in sport, Fitness Information Technology, Morgantown 2005. [9] Ulatowski T., Istota sportu, [w:] Ulatowski T. (red.), Teoria sportu, t. 1: Trening, RCMŚKFiS, Warszawa 1992, 1 (13), 9–16. [10] Malczewski F., Wybrane zagadnienia psychologii społecznej sportu, INKF, Warszawa 1971. [11] Carron A.V., Group dynamics in sport: Theoretical and practical issues, Spodym, London 1988. [12] Carron A.V., Group dynamics in sport, [w:] Proceedings of the Eighth World Congress on Sport Psychology, Lisbon, Portugal, June 22–27 1993, 43–64. [13] Naglak Z., Zespołowa gra sportowa. Studium, AWF, Wrocław 1996. [14] Naglak Z., Teoria zespołowej gry sportowej. Kształcenie gracza, AWF, Wrocław 2001. [15] Panfil R., Prakseologia gier sportowych, *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, 2006, 82. [16] Domachowski W., Interakcyjny model funkcjonowania społecznego, [w:] Sęk H. (red.), Społeczna psychologia kliniczna, PWN, Warszawa 1993, 99–161. [17] Nęcki Z., Komunikowanie interpersonalne, Ossolineum, Wrocław 1992. [18] Chelladurai P., Leadership in sport: A review, *Int J Sport Psychol*, 1990, 21, 328–354. [19] Rigauer B., Eksperymentalne badania zjawisk społecznych w grach sportowych oparte na informatycznej koncepcji badawczej, [w:] Łasiński G. (red.), X Sympozjum „Systemowe metody przygotowania zawodnika do wyczynu sportowego. Kierunki badań w sporcie klasyfikowanym”, *Zeszyty Naukowe AWF we Wrocławiu*, 1988, 49, 33–44. [20] Krawczyński M., Spójność grupowa a dojrzałość społeczna. Studia z psychologii sportu, AWF, Gdańsk 1995. [21] Pedersen P.M., Sport communication: What we hope to achieve, *Int J Sport Comm*, 2008, 1, 1–2. [22] Herzig M., Trener – zawodnik – psycholog, *Sport Wyczyny*, 2004, 7–8, 13–19. [23] Włodarczyk P., Wokół problematyki komunikacji trenera i zawodnika, [w:] Krawczyński M., Nowicki D. (red.), Psychologia sportu w treningu dzieci i młodzieży, COS, Warszawa 2004, 145–160. [24] Zdebski J., Psycholog a trener – model współpracy, [w:] Zdebski J. (red.), Psycholog w praktyce sportowej. Materiały konferencji naukowej, *Zeszyty Naukowe AWF w Krakowie*, 1991, 64, 145–153.